

УДК 378.093.5.011.3-051:373.2-056.2/[3]:[005.336.3:613]
DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2025.100.23>

С. В. Сиваш

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізького національного університету

Н. В. Вахняк

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізького національного університету

Л. С. Овдієнко

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності А 2 Дошкільна освіта
Запорізького національного університету

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Статтю присвячено аналізу особливостей професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти з урахуванням здоров'язбережувального підходу в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами та визначенню шляхів вдосконалення педагогічної освіти в цьому напрямі.

Наголошується на тому, що у сучасних умовах реформування освіти України, особливого значення набуває здоров'язбережувальна парадигма в педагогіці, особливо в контексті інклюзивної освіти. Здоров'я дітей, зокрема тих, які мають особливі освітні потреби, розглядається як найвища соціальна цінність і ключовий орієнтир діяльності фахівців дошкільної галузі. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває професійна підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, яка має бути зорієнтована не лише на формування професійних компетентностей, а й на розвиток здоров'язбережувальної культури, світогляду та практичної готовності до створення сприятливого інклюзивного середовища.

Визначено, що здоров'язбережувальна спрямованість професійної підготовки полягає в цілісному підході до формування у вихователів здатності підтримувати, зберігати та зміцнювати фізичне, психічне та соціальне здоров'я дітей. Це особливо важливо у роботі з дітьми з ООП, які часто мають супутні порушення в розвитку, обмежені можливості у спілкуванні, пізнавальній діяльності, моторній сфері, емоційно-вольовій регуляції тощо. Для ефективної роботи з такими дітьми необхідна не лише глибока спеціалізована підготовка, але й чітке усвідомлення педагогом власної ролі як носія здоров'язбережувальної культури.

Автором обґрунтовано: одним із ключових напрямів у структурі підготовки майбутнього вихователя є формування у нього компетентності щодо створення здоров'язбережувального освітнього середовища. Це включає організацію безпечного фізичного простору, підтримку психоемоційного благополуччя вихованців, профілактику професійного вигорання педагогів, запобігання дискримінації та булінгу, розвиток партнерської взаємодії з батьками та іншими учасниками освітнього процесу.

Здоров'язбережувальна діяльність вихователя в ЗДО з інклюзивною формою навчання потребує володіння сучасними технологіями, методиками корекційного та розвивального впливу. Майбутній педагог має бути не лише виконавцем освітніх програм, а й активним творцем умов, у яких кожна дитина відчуває себе прийнятою, зрозумілою, захищеною. Здоров'я дитини в такому контексті розглядається не лише як відсутність хвороб, а як здатність до повноцінного функціонування у соціальному середовищі.

Ключові слова: здоров'язбережувальна компетентність, соціально-емоційне благополуччя, діти з особливими освітніми потребами, майбутні вихователі ЗДО.

Постановка проблеми. Джерелом повноцінного життя та основою благополуччя особистості є здоров'я, складовими якого виступають духовне, психічне, соціальне, фізичне здоров'я. Від цих

складових залежить якісне життя як дорослих, так і підростаючого покоління українців.

Сучасна система дошкільної освіти дедалі більше орієнтується на інклюзивне навчання,

що вимагає від майбутніх вихователів високого рівня професійної підготовки, особливо у сфері здоров'язбереження. Формування здоров'язбережувальної компетентності є необхідною умовою ефективної роботи з дітьми, зокрема з тими, хто має особливі освітні потреби. Професійна діяльність у сфері дошкільної освіти стає дедалі складнішою, оскільки педагог має поєднувати функції вихователя, медіатора, консультанта, а іноді навіть психолога.

Підвищення ефективності навчання студентів педагогічних спеціальностей була і є актуальною проблемою діяльності вищих навчальних закладів, тому система освіти є тією важливою структурою, де формується активна життєва позиція щодо збереження і зміцнення здоров'я, як власного, так і оточуючих, де закладаються основи здорового способу життя особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний інтерес становлять наукові праці дослідників, у яких частково відображено деякі аспекти окресленої проблеми:

- створення здорових умов навчання та розвитку у закладах освіти та виховання здорової дитини розглядалися багатьма представниками зарубіжної та вітчизняної педагогічної науки (Я. А. Каменський, П. Лесгафт, Д. Локк, Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Ф. Фребель, П. Юркевич та ін.);

- теоретико-методологічні основи розвитку, зміцнення і збереження здоров'я відображено у психолого-педагогічних дослідженнях (М. Амосов, Г. Апанасенко, О. Скрипченко, Л. Долинська та ін.);

- питання педагогічної та вікової психології, вплив різних факторів на формування особистості дитини, враховуючи психологічний, фізіологічний, психічний розвиток дітей та емоційно-вольову сферу досліджували такі науковці, як: Г. Ващенко, Є. Калітєвська, Г. Олпорт, А. Петровський, К. Роджерс, М. Ярошевський, К. Юнг та ін.;

- педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності студентів, особливості формування їх культури здоров'я, умови ефективного здійснення оздоровчого впливу фізичного виховання на студентів вивчали Д. Воронін, А. Домашенко та ін.;

- педагогічні умови функціонування технології формування культури здоров'я молоді та реалізацію здоров'язбережувальних технологій у системі підготовки студентів розкрито у працях С. Кириленко, Ю. Драгнева та ін.

Спираючись на аналіз бази досліджень присвячених вищезгаданому питанню, визначено, що проблемі здоров'язбережувальної спрямованості професійної підготовки майбутніх вихователів ЗДО до роботи з дітьми з ОПП відведено недостатньо уваги.

Мета статті – проаналізувати особливості професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти з урахуванням здоров'язбережувального підходу в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами та визначити шляхи вдосконалення педагогічної освіти в цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні вихователь не лише організатор освітнього процесу, а й активний учасник формування здоров'язбережувального середовища, що враховує індивідуальні потреби кожної дитини. У контексті інклюзії це питання набуває особливої актуальності, адже діти з особливими освітніми потребами часто мають потребу у спеціально організованому освітньому та реабілітаційному просторі. Професійна підготовка педагогів повинна охоплювати широкий спектр компетентностей: когнітивні, психоемоційні, комунікативні, діагностичні, здоров'язбережувальні, проєктувальні тощо.

Теоретичні засади здоров'язбережувального підходу у професійній підготовці вихователів розкривається через здоров'язбережувальну компетентність, яка передбачає знання основ здорового способу життя, психолого-педагогічні вміння та навички, необхідні для збереження та зміцнення здоров'я дітей у процесі освітньої взаємодії.

Саме поняття здоров'язбережувальної компетентності педагога розкривається у такому визначенні: «інтегральна якість особистості, що базується на інтеграції знань і досвіду та виявляється в здатності до діяльності щодо збереження здоров'я в освітньому середовищі» [7, с. 109–111].

Як зазначає Н. Бібік, «здоров'язбережувальні технології в освіті – це системи заходів, спрямованих на збереження, підтримання та розвиток здоров'я суб'єктів освітнього процесу» [2, с. 37]. Крім того, здоров'язбережувальний підхід інтегрує принципи гуманізації, індивідуалізації, диференціації та партнерства.

Професійна підготовка майбутніх вихователів ЗДО має деякі особливості, що враховують і роботу з дітьми з ООП. Майбутній вихователь має бути готовим до реалізації індивідуального підходу, адаптації освітнього середовища та співпраці з фахівцями різного профілю (дефектологами, логопедами, психологами). Як зазначає І. Бех, «індивідуалізація педагогічного впливу передбачає врахування не лише фізичних, а й психоемоційних і соціокультурних особливостей дитини» [1, с. 45]. Підготовка майбутніх вихователів має відбуватись у міждисциплінарному контексті, включаючи елементи медицини, психотерапії, нейропсихології.

Психолого-педагогічна підготовка майбутніх вихователів ЗДО у вищих навчальних закладах має здійснюватися на домінуючих засадах.

Програми професійної підготовки мають включати дисципліни, що формують навички роботи в інклюзивному середовищі, ознайомлюють з особливостями психофізичного розвитку дітей з ООП. Як зазначає О. Савченко, «ефективність освітнього процесу багато в чому залежить від готовності педагога до співпраці, емпатії та толерантного ставлення до особистості дитини» [5, с. 52].

Підготовка майбутніх вихователів повинна передбачати комплексне опанування знаннями з медико-біологічних, психолого-педагогічних, соціальних дисциплін, формування практичних умінь адаптації освітнього процесу до потреб кожної дитини. У цьому контексті важливу роль відіграє впровадження змістових модулів з основ інклюзивної педагогіки, валеології, логопедії, ерго-терапії, спеціальної психології тощо. Важливо також забезпечити інтеграцію здоров'язбережувального компоненту в усі фахові дисципліни, що вивчаються у педагогічних закладах вищої освіти.

Особлива увага приділяється формуванню професійної рефлексії у студентів як механізму осмислення та переосмислення власного ставлення до здоров'я, способу життя, особливостей освітньої взаємодії з дітьми з ООП. Через практичні завдання, тренінгові форми навчання, залучення до волонтерської діяльності, взаємодію з інклюзивними установами здійснюється підготовка вихователя до реальної педагогічної діяльності в умовах різноманітності дитячого розвитку.

У процесі професійної підготовки майбутніх вихователів важливо формувати у них здатність до командної взаємодії з іншими спеціалістами: психологами, дефектологами, логопедами, соціальними працівниками, лікарями. Такий міждисциплінарний підхід забезпечує цілісне бачення потреб дитини та сприяє створенню індивідуальної траєкторії розвитку, що відповідає її можливостям і особливостям.

Варто наголосити й на необхідності формування в студентів ціннісного ставлення до здоров'я – як власного, так і здоров'я вихованців. Педагог, який не дбає про власне фізичне та психоемоційне благополуччя, не може повною мірою забезпечити реалізацію здоров'язбережувальних принципів у роботі з дітьми. Тому освітні програми мають включати компоненти, спрямовані на розвиток стресостійкості, емоційного інтелекту, саморегуляції, усвідомленого ставлення до здорового способу життя.

Важливим фактором у підготовці майбутніх фахівців з дошкільної освіти є формування знань про створення здоров'язбережувального освітнього середовища, оскільки створення безпечного, комфортного, стимулювального до розвитку середовища є ключовим завданням вихователя. За словами Б. Шияна, «Освітній простір дошкільного закладу має стати ресурсом здоров'я

дитини, а не лише місцем для передачі знань» [6]; на думку О. Каплун здоров'язбережувальне середовище те, «в якому дитині приємно безпечно знаходитися, що стимулює діяльність і розвиток, забезпечує комфортні умови формування здоров'я і є оптимальними для її зростання» [3, с. 300]. Важливу роль відіграє організація рухової активності, режиму дня, емоційного клімату в групі. Також необхідно враховувати потреби дітей з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату – відповідне обладнання, корекційні методики та просторова організація приміщення є обов'язковими компонентами.

Невід'ємною частиною здоров'язбережувальної спрямованості професійної підготовки майбутніх вихователів ЗДО до роботи з дітьми з ООП є практична підготовка та інтеграція теоретичних знань. Виробнича практика повинна бути зорієнтована на роботу в інклюзивних закладах, де майбутні вихователі можуть закріпити знання та відпрацювати навички взаємодії з дітьми з ООП, адже справжня готовність до професійної діяльності формується через практичну діяльність. У межах практики слід організовувати спостереження, аналіз кейсів, розробку індивідуальних планів розвитку дітей.

Важливою складовою професійного навчання майбутніх вихователів ЗДО є міждисциплінарна взаємодія, яка реалізується в успішній підготовці, яка передбачає залучення знань з медицини, психології, соціальної педагогіки. Це дозволяє формувати комплексне бачення проблеми та ефективно діяти в ситуаціях, що вимагають нестандартних рішень. С. Курінна зазначає: «ефективна допомога дитині з особливими потребами можлива лише за умови системної взаємодії фахівців» [4, с. 67]. Також важливою є співпраця з батьками, які виступають партнерами у створенні індивідуальної освітньої траєкторії.

Неабияку роль у становленні майбутнього педагога, вихователя ЗДО відіграє формування особистісних якостей студентів у процесі професійної підготовки. Окрім знань, вихователь має володіти високим рівнем емпатії, відповідальності, стресостійкості. Ці якості забезпечують психологічну безпеку дитини та сприяють формуванню довірливих стосунків, адже найважливішим чинником впливу на розвиток дитини є особистість педагога. Підготовка майбутніх вихователів має включати елементи самопізнання, тренінги з розвитку соціально-емоційного навчання, рефлексивні практики.

Не тільки особистісні якості, зміст освіти, але й здоров'язбережувальні технології освітнього середовища вищого навчального закладу відіграють домінуючу роль у формуванні здоров'язбережувальної спрямованості професійної підготовки майбутніх вихователів ЗДО до роботи

з дітьми з ООП. Це і оздоровчі технології для зміцнення здоров'я сучасних студентів (фізичне навантаження, тренінги психологічної спрямованості та соціально-емоційного благополуччя, профілактика шкідливих звичок, створення сприятливого навчального середовища, участь студентів у спортивно-масових заходах вищого навчального закладу, відвідування спортивних секцій тощо); технології, які контролюють відповідність фізичного та навчального навантаження студентів, що відповідають їх реальним можливостям; технології, які направлені на раціональну організацію освітнього процесу майбутніх педагогів ЗДО; технології, які відповідають за безпечне перебування, навчання та трудову діяльність студентів у ВНЗ.

Багатоманітність зазначених технологій спрямовують на визначення головних чинників, які стають на перешкоді здоровому способу життя молоді і, які варто враховувати при організації професійної підготовки майбутніх вихователів ЗДО:

- відсутність наразі належного рівня розвитку культури здоров'я в Україні, низький рівень санітарно-профілактичних заходів;

- негативний вплив шкідливих факторів навколишнього середовища (забруднені водні ресурси, атмосфера; негативний вплив засобів масової інформації);

- недосконалість нормативно-правової бази забезпечення функціонування системи охорони здоров'я населення України;

- ведення нездорового способу життя (неправильне харчування, недостатня фізична активність, порушення режиму сну (недовготривалий або нерегулярний сон, нічне навчання));

- шкідливі звички (куріння, алкоголь, наркотичні та психотропні речовини);

- психологічне навантаження та стрес, особливо викликані подіями війни в Україні (високі навчальні вимоги, іспити, дедлайни; соціальний тиск, конкуренція, тривога через майбутнє, самотність, депресія, емоційне вигорання);

- незахищені сексуальні стосунки (інфекції, що передаються статевим шляхом, незапланована вагітність, брак сексуальної освіти тощо);

- шкідливий вплив цифрових технологій (залежність від гаджетів, соцмереж, зорове навантаження, зниження концентрації та пам'яті);

- погані умови навчання та проживання (невентильовані аудиторії, гуртожитки з поганими санітарними умовами проживання, недостатня кількість природнього світла, сидячий спосіб життя);

- негативні наслідки онлайн-навчання (значне погіршення фізичного здоров'я, «синдром комп'ютерного зору»; порушення постави, біль у ший, спині; значне зниження фізичної активності, що є наслідком поганої витривалості та ожиріння, пору-

шення сну через надмірне користування гаджетами перед сном);

- цифрова залежність (формування залежності від гаджетів, погіршення здатності до концентрації, скорочення часу проведеного на свіжому повітрі; погіршення соціальних навичок – обмежене спілкування з однолітками, труднощі розвитку емоційного інтелекту, менше практики командної роботи, співпраці, спілкуванні наживо).

Отже, при вирішенні завдань здоров'язбережувальної спрямованості професійної підготовки майбутніх вихователів ЗДО до роботи з дітьми з ООП домінуючим є компетентнісний підхід, який виступає як системоутворюючий фактор розвитку особистісних якостей майбутніх педагогів, формування їх позитивного ставлення до здорового способу життя.

Висновки і пропозиції. Таким чином, в організації фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО до роботи з дітьми з ООП лежить усвідомлення важливості здоров'язбережувальної компетентності, оскільки вона є інтегральною і вважається однією з домінуючих складових професійної підготовки педагогів. Відповідальність за здоров'язбережувальну спрямованість професійної підготовки майбутніх вихователів покладено на освітню систему, яка може змінити традиційний навчальний процес на здоров'язбережувальний процес виховання та розвитку творчого молодого покоління педагогів зі свідомим ставленням до власного здоров'я та до здоров'я своїх вихованців з ООП.

Узагальнюючи, слід підкреслити, що здоров'язбережувальна спрямованість підготовки майбутніх вихователів є невід'ємною складовою їхньої професійної компетентності. Вона забезпечує не лише підвищення якості надання освітніх послуг дітям з ООП, але й сприяє гуманізації освітнього простору в цілому. Вихователь, який володіє відповідними знаннями, вміннями та установками, здатен бути ефективним медіатором між дитиною, родиною та суспільством, забезпечуючи гармонійний розвиток кожної особистості на засадах рівності, поваги та безпеки.

Отже, модернізація системи підготовки вихователів ЗДО має здійснюватися з урахуванням викликів інклюзивного навчання та актуальних потреб у забезпеченні здоров'я дітей як ключового чинника успішної соціалізації, навчання та розвитку. Здоров'язбережувальний підхід має бути наскрізним принципом не лише в теоретичному, а й у практичному вимірі освітнього процесу в педагогічних ЗВО.

Перспективами подальших наукових пошуків є більш глибоке дослідження шляхів, форм та методів, пошуку теоретичних та практичних захо-

дів щодо розвитку здоров'язберезувальної спрямованості професійної підготовки майбутніх вихователів ЗДО до роботи з дітьми з ООП.

Список використаної літератури:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 1. 288 с.
2. Бібік Н. М. Здоров'язберезувальні технології в освіті. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2018. № 2. С. 35–39.
3. Каплун О. А., Куценко Л. М., Провоторова А. С. Сучасні підходи до створення здоров'язберезувального середовища в початковій школі. *Педагогіка здоров'я* : збірник наукових праць VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Чернігів, 7–8 квітня 2017 р.). Чернігів, 2017. С. 298–301.
4. Курінна С. В. Соціально-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 224 с.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ : Генеза, 2012. 376 с.
6. Шиян Б. М., Папуша В. Г. Теорія фізичного виховання. Тернопіль : Збруч, 2000. 183 с.
7. Штонда А. Г. Здоров'язберезувальна компетентність педагога: необхідність та змістова спрямованість у професійній підготовці. *Сучасні тенденції та перспективи гармонійного розвитку учнівської та студентської молоді в умовах ступеневої освіти*: матеріали X Міжнародної науково-практичної онлайн Internet-конференції (8 травня 2024 р.). С. 109–111. URL: <https://is.gd/BeAIZN> (дата звернення: 27.06.2025).

Sivash S., Vakhniak N., Ovdiienko L. Health-preserving focus of professional training of future preschool teachers for working with children with special educational needs

The article is dedicated to the analysis of the features of professional training for future preschool teachers, taking into account a health-preserving approach in working with children with special educational needs, and to identifying ways of improving pedagogical education in this direction.

It is emphasized that under the current conditions of educational reform in Ukraine, the health-preserving paradigm in pedagogy is gaining particular importance, especially in the context of inclusive education. The health of children, particularly those with special educational needs, is viewed as the highest social value and a key reference point in the activities of preschool education professionals. In this regard, the professional training of future preschool teachers becomes especially relevant and must be focused not only on the formation of professional competencies but also on the development of a health-preserving culture, worldview, and practical readiness to create a supportive inclusive environment.

It is determined that the health-preserving focus of professional training lies in a holistic approach to developing educators' ability to maintain, preserve, and strengthen the physical, mental, and social health of children. This is especially important when working with children with SEN, who often have accompanying developmental disorders, limited abilities in communication, cognitive activity, motor skills, emotional and volitional regulation, etc. Effective work with such children requires not only deep specialized training but also a clear awareness by the educator of their own role as a bearer of health-preserving culture.

The authors substantiate that one of the key areas in the structure of training future educators is the formation of competence in creating a health-preserving educational environment. This includes organizing a safe physical space, supporting the psycho-emotional well-being of children, preventing teacher burnout, preventing discrimination and bullying, and developing partnership interactions with parents and other participants in the educational process.

The health-preserving activity of a teacher in a preschool education institution with an inclusive learning model requires mastery of modern technologies and methods of corrective and developmental influence. The future teacher must not only be an implementer of educational programs but also an active creator of conditions in which each child feels accepted, understood, and protected. In this context, a child's health is viewed not only as the absence of illness but as the ability to function fully within a social environment.

Key words: health-preserving competence, social-emotional well-being, children with special educational needs, future preschool teachers.